

TIEDONSOSIOLOGIAA ETSIMÄSSÄ

Aittola, Tapio & Pirttilä, Ilkka: Tieto yhteiskunnassa. Tiedonsosiologinen tarkastelu Gaudamus, Helsinki 1989, 130 s.

Tiedon ja informaation asemasta ja merkityksestä on käyty viime vuosina vilkasta keskustelua. Osallistujina ovat olleet mm. pamfletistit (mm. Toffler, Paasilinna), insinöörit (mm. Masuda, Tiuri) ja filosofit (mm. Skolimowski, Niiniluoto). Tapio Aittola ja Ilkka Pirttilä ovat päättäneet tuoda myös sosiologit (suomalaiseen) keskusteluun.

Tieto yhteiskunnassa -kirja on jäsennetty neljään jaksoon:

1. Tiedon tutkimus ja sosiologia (30 s.)
2. Tiedon lajit yhteiskunnassa (35 s.)
3. Tieto modernin yhteiskunnan nykyisyydessä (45 s.)

4. Millaiseksi tieto ja kulttuuri muuttuvat (10 s.)

Näistä kaksi ensimmäistä pyrkii selventämään tarkastelun lähtökohtaa. Kolmas jakso on keskeinen itse asian kannalta. Ja lopuksi vielä lyhyesti tarkastellaan tiedon tulevaisuutta kulttuuriin kokonaisuudessa.

Kirjoittajat toteavat tavoitteekseen seuraavaa:

Väitämme, että sosiologisesta tiedontutkimuksesta löytyvät hyvät käsitteelliset välineet tiedon yhteiskunnallisen luonteen ja vaikutusten analysointiin. Katsomme, että "tiedonsosiologian" oma traditio (Scheler, Mannheim,

Gurcitch), sosiologian klassiset teoreetikot (Marx, Weber, Durkheim) ja uudemmat yhteiskunnallisten tietojen/valta-suhteiden analyysit (Foucault, Bourdieu) luovat riittävän perustan tällaiselle tarkastelulle. Annamme sen vuoksi perinteiden puhua vahvasti omasta puolestaan, emmekä yritä konstruoida omatekoista "uutta tiedonsosiologiaa". (8)

Tavoite on realistinen, mutta samalla vaatimaton. Sosiologisen keskustelun avaaminen aiheesta tuomatta siihen varsinaisesti mitään uutta on sinänsä ehkä tärkeää, mutta silti jää kaipaamaan kirjoittajien omaa ääntä. Ajatus kehittäjä ei välttämättä edellytä "uuden tiedonsosiologian" luomista. Olisi riittänyt, että olemassaolevia elementtejä olisi vain ollut kiinnostava laajentaa, syventää ja kehittää. Kirjan luettuaan on sellainen olo, että asiaa on "kelattu" moneltakin kannalta, mutta tuloksia ei synny. Kirjasta puuttuu juoni. Lukija saa toki käsityksen perusteista, jota toistetaan useaan kertaan. Sen mukaan sosiologia on se väline, jolla tiedon asemaan päästään kiinni. Argumentit jäävät kuitenkin kovin heikoiksi. Tämä johtunee siitä, että teoksesta puuttuu aiheeseen empiirinen ja historiallinen ote. Tällöin teoreettiselta argumentaatiolta olisi pitänyt edellyttää enemmän. Eri teoreetikot esitellään ja kritisoidaan lyhyesti, mutta varsinainen käsittely ja kehittäjä jää pinnalliseksi: esillä on viimeaikoina (Suomessa) esillä olleiden teoreetikkojen käsityksiä asiasta. Tällaisenaan teos on hyödyllinen koonta keskustelusta. Ainakin lukijalle, jolla on perustiedot sosiologiasta, se antaa viitteitä erilaisista lähteistä.

Mielenkiintoista on, että tiedonsosiologian perustajan Karl Mannheimin *Ideologie und Utopie* (1929) teoksessa on kanta, jonka mukaan luonnontieteellinen tieto ja matematiikka eivät kuulu tiedonsosiologian piiriin. (26) Modernin tiedonsosiologisen tutkimuksen kannalta kyseinen rajausta tuntuu hyvin kohtalokkaalta: juuri tämän tiedon luonteen selvittäminen tuntuisi olevan alue, jossa tarvitaan sosiologeja. Yhteiskunnallinen tiedonmuodostus, samoin kuin humanistinen traditio itsessään eräässä mielessä huolehtii itsestään: siinä on refleksiivisiä aineksia. Tuntuu siltä, että juuri luonnontiede tarvitsee reflektion apua ulkopuolelta.

Muutoin Mannheimin pohdinnat ovat kiinnostavia:

Mannheim ajattelee, että modernista Euroopasta löytyy yksi ryhmä, "vapaasti leijuva sivistyneistö", die sozial freischwebende Intelligens (Teoksessa on paino- tai kirjoitusvirhe; po: die sozial freischwebende Intelligenz.), joka

on rekrytoinut jäsenensä siten, että sivistyneistön jäseneksi tuleminen edellyttää aikaisempien yhteiskunnallisten juurien katkaisemista.. Esimerkiksi porvaristosta sivistyneistöön tullut jäsen katkaisee yhteytensä porvariston näkökulmaan ja pyrkimyksiin. Täten on mahdollista, että sivistyneistö voi tarkastella erilaisia rajoittuneita ideologisia järjestelmiä vain toisuuden intressistä käsin. (27)

Sivistyneistön tehtävänä on näin asettua luokkien yläpuolelle ja kritisoidaan erilaisista suppeista ryhmäintresseistä lähteviä tarkasteluita. Pirttilä ja Aittola johdattavat keskusteluun nykyisin teoreetikoihin (mm. Bourdieu), joiden kanta on kyyninen: asettautumalla muiden luokkien ulkopuolella, erottautumalla muista, sivistyneistö puolustaa vain omaa kulttuurista pääomaansa.

Kirjan antoisinta luettavaa on tiedon, koulutuksen ja sosialisatiion suhdetta pohtiva jakso (84—106). Se antaa pohdittavaa jokaiselle opetustyössä toimivalle. Kirjoittajien mukaan *opettajakunta on poliittisesti ja yhteiskunnallisesti naïivia, se on haluton tarkastelemaan oman työnsä poliittisia ja yhteiskunnallisia seurausvaikutuksia. Yhteiskunnan hallitsevana olevan yhteiskuntaryhmän kulttuuri esitetään kaikille yhteisenä kulttuuriperintönä.* (98—99)

Mitä siitä seuraisi, jos opettaja ryhtyisi tietoisesti etsimään ja osoittamaan oman työnsä poliittisia ja yhteiskunnallisia seurausvaikutuksia — toimimaan esimerkiksi tietoisesti yhteiskunnan perinteen säilyttäjänä... Nyt — luulisin — moni opettaja ajattelee olevansa kulttuuria uudistava voima. Vai onko tämä mahdotonta — sisältääkö aito tiedostaminen aina myös uudistamisen vaatimuksen? Voivatko opettajat ryhmänä yleensäkin kuulua sivistyneistöön (manheimilaisessa mielessä)?

Kirjalla on ongelmansa: Koska se on sopivan ohut sitä on helppo arvostella pinnallisuudesta. Jos se olisi paksumpi ja syvällisempi, sitä ei ehkä olisi tullut luetuksi tai sitä olisi voinut syyttää pitkäpiimäisyydestä. Aittolan ja Pirttilän teos on onnistunut siinä mielessä, että sille kaipaasi syvennystä. Tällaisenaan se ei täytä asettamaansa tehtävää: se ei vakuuta, että sosiologia jossakin erityisessä mielessä olisi avain tiedon yhteiskunnalliseen analyysiin. Tarvittaneen historiallista syvyyttä, empiiristä tutkimusta ja filosofista selkeyttä ja näiden teoreettista synteesiä. Onko tuo teoria sosiologiaa, onkin jo kokonaan toinen kysymys.

PEKKA KALLI

Aikuiskasvatus 3/1990